

Τριανταφύλλου Παναγιώτης

Κοινωνιολόγος – Εγκληματολόγος

Στέλεχος Υπηρεσίας Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης ΟΚΑΝΑ

**ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ
ΕΓΚΑΙΡΗ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ
ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ***

Ο εντοπισμός των αιτιολογικών παραγόντων του φαινομένου της Παραβατικότητας Ανηλίκων ορίζει και το πλαίσιο των παρεμβάσεων πρόληψης και αντιμετώπισης του ίδιου του φαινομένου, όσο και ειδικότερων παραβατικών συμπεριφορών ως ιδιαίτερων εκφάνσεων του.

Προκειμένου για την γνωστική κατανόηση του φαινομένου και την κατάρτιση σε εργαλεία, μεθόδους και τεχνικές πρόληψης και αντιμετώπισης του γίνεται αναφορά στο θεωρητικό πλαίσιο της πρόληψης της παραβατικότητας και των εφαρμογών της.

Η πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων συναντά πρακτικές που εντάσσονται στο ευρύτερο πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής και της ποινικής διαχείρισης του φαινομένου και πρακτικές ψυχοκοινωνικής παρέμβασης που αναπτύσσονται παράλληλα ή / και συμπληρωματικά με τις σύγχρονες προσεγγίσεις προγραμμάτων εναλλακτικών της ποινικής αντίληψης και αντιμετώπισης του.

Η πρόληψη της παραβατικότητας από την καθολική πρόληψη μέχρι την πρόληψη της απόδοσης του ποινικού στίγματος στον ανήλικο παραβάτη, αποτελεί μια ολιστική προσέγγιση στο πλαίσιο της αντεγκληματικής πολιτικής. Η συνάντηση των δομών και φορέων πρόληψης, η δικτύωση και συνεργασία τους για το βέλτιστο δυνατό αποτέλεσμα είναι το ζητούμενο.

***Λέξεις κλειδιά** Κοινωνική ανομία, κοινωνική αποδιοργάνωση, κοινωνικός αποκλεισμός, ευάλωτες ομάδες, ενδυνάμωση, κοινωνική συνοχή, καθολική επικεντρωμένη ενδεδειγμένη πρόληψη, αποποινικοποίηση, απεγκληματοποίηση, αποψυχολογιοποίηση, πρόληψη θυματοποίησης, εναλλακτικά της ποινικής διαχείρισης προγράμματα, πρόληψη απόδοσης στίγματος, δικτύωση, συνεργασία*

** Το παρόν άρθρο αναδημοσιεύεται από τα Τετράδια Ψυχιατρικής, Νο5,6,*

Σεπτέμβριος – Δεκέμβριος 2016/Ιανουάριος Απρίλιος 2017, σελ. 87-97

Η φράση του Auguste Comte - νονού της «φυσικής επιστήμης της κοινωνίας» που βάπτισε «Κοινωνιολογία» - «*το να είσαι σε θέση να προβλέπεις είναι να το να είσαι σε θέση να ελέγχεις*», εκφράζει τη διαχρονική αγωνία του ελέγχου πάνω στην ανθρώπινη συμπεριφορά με στόχο την πρόληψη ανεπιθύμητων κοινωνικών παρεκκλίσεων.

Η εγκληματικότητα στην ελληνική κοινωνία και η πρόληψη ή η αντιμετώπισή της αφορά σε μια συζήτηση που αναπτύσσεται ταχέως τις τελευταίες δεκαετίες. **Τα αίτια του φαινομένου** σχετίζονται με τις ιστορικές παθογένειες του αστικού χώρου, δηλαδή τη συγκέντρωση και αναγκαστική συμβίωση ετερογενών πληθυσμών, αλλά και τα σύγχρονα φαινόμενα της μετανάστευσης, της ανεργίας, της φτώχειας και της άνισης μεταχείρισης κοινωνικών ομάδων, που οδηγεί τους πλέον ευάλωτους στον αποκλεισμό. Στο πλαίσιο αυτό η εγκληματογένεση ανάγεται σε ιστορικά και σύγχρονα αίτια. Ιδιαίτερως, η διερεύνηση των σύγχρονων εκδηλώσεων του εγκληματικού φαινομένου περιλαμβάνει και ανομικά γεγονότα που συνδέονται με τις κοινωνικοοικονομικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες της ελληνικής κοινωνίας. Τα παραπάνω αιτιολογούν την αναγκαιότητα για μια συστηματική και διεξοδική συζήτηση για την εγκληματικότητα και τα μέτρα αντιμετώπισής της.

Στην τελευταία εξαετία, από το 2010 και μετά, υπήρξε **επιδείνωση των δεικτών ανομίας** στην ελληνική κοινωνία. Η βίαιη φτωχοποίηση μεγάλων στρωμάτων του πληθυσμού, η απουσία επαρκών δομών πρόνοιας και κοινωνικής μέριμνας, οδήγησε σε αύξηση των φαινομένων **κοινωνικού αποκλεισμού** των ήδη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Η βιτρίνα του τουριστικού ιστορικού κέντρου της Αθήνας και της αγοράς της, είχε πληγεί από την πληθώρα των τοξικοεξαρτημένων και παράνομων μεταναστών. Έπρεπε να αντιμετωπισθεί με την βίαιη μετατόπιση τους. Καταργήθηκαν δομές του OKANA, οι οποίες φιλοξενούσαν προγράμματα φαρμακευτικής συντήρησης και χορήγησης υποκατάστατων ουσιών, όπως η μεθαδόνη, ενώ τα στέκια των εμπόρων άλλαξαν και αυτά αναζητώντας τους πελάτες τους. Χωρίς πολλές γραφειοκρατικές διατυπώσεις και καθυστερήσεις άνοιξε, επίσης, το Κέντρο κράτησης αιτούντων άσυλο και παράτυπων μεταναστών, στην Αμυγδαλέζα, εκεί όπου, όπως ήταν αναμενόμενο, μεταφέρθηκε και η πελατεία των εμπόρων ναρκωτικών.

Στο παραπάνω πλαίσιο η **κοινωνική ανομία** εμφανίζεται, πολλές φορές, ως μοιραίο επακόλουθο, εφόσον στην ελληνική κοινωνία λειτουργούν σωρευτικά οι παράγοντες της **κοινωνικής αποδιοργάνωσης**, όπως η καταστροφή κάθε αγροτικής και κτηνοτροφικής παραγωγής, η εγκατάσταση νέων πληθυσμών, η εκτός σχεδίου

δόμηση, η εγκατάσταση και λειτουργία βιομηχανιών και βιοτεχνιών χωρίς προηγούμενο περιβαλλοντικό έλεγχο, κ.α. Τα προβλήματα αυτά εντείνονται από τις δραστηριότητες του **οργανωμένου εγκλήματος**.

Στο ίδιο χρονικό διάστημα, από το 2010 και μετά, η **οικονομική κρίση** προσέθεσε νέα προβλήματα στην ήδη επιβαρυνόμενη Περιφέρεια της Αττικής: περισσότερα εγκαταλελειμμένα κτήρια, υποβάθμιση του ρόλου της αγοράς, ιδιαίτερα στις γειτονιές που βρίσκονται σε απόσταση από το κέντρο. Σε αυτά τα προβλήματα προστίθενται οι ανεπάρκειες βασικών υποδομών, όπως η καλή οδοσήμανση, που διευκολύνει την πρόσβαση οδηγών και πεζών στα διάφορα σημεία, ο καλός φωτισμός των οδών και των πλατειών, που συμβάλλει στην ασφαλή διέλευση, η ορθή κατασκευή και καλή συντήρηση των πεζοδρόμων και των πεζοδρομίων, η καθαριότητα και η ορθή συλλογή των απορριμμάτων, κ.α.

Εν ολίγοις, **η φροντίδα και η μέριμνα**, με σκοπό την διασφάλιση μιας αξιοπρεπούς καθημερινότητας των δημοτών και των κατοίκων στην πόλη τους, δημιουργεί αντιστάσεις στην περαιτέρω υποβάθμιση και περιορίζει τις ευκαιρίες να αποτελέσει έναν «ασφαλή και φιλόξενο κρυψώνα» για τον τοξικοεξαρτημένο, ή ένα «καταφύγιο» για τα θύματα της παράνομης πορνείας, που επιζητούν το φθηνό μεροκάματο της παράνομης επιβίωσης, ή μια φθηνή αγορά για τα παράνομα εμπορεύματα κ.ά. Η φροντίδα της πόλης, σε αυτό το επίπεδο, δηλαδή με τη δημιουργία καθαρών, προσβάσιμων και ασφαλών χώρων, **μπορεί, επίσης, να αποτρέψει άλλους εγκληματογόνους παράγοντες** ή να περιορίσει εγκληματικές συμπεριφορές, όπως ο βιασμός ή η κακοποίηση γυναικών και ανηλίκων.

Μια ιδιαίτερη πτυχή της φροντίδας και της μέριμνας για τους δημότες και τους κατοίκους αποτελεί η **ενημέρωση και η εκπαίδευση για την αντιμετώπιση των κινδύνων θυματοποίησης**. Ειδικότερα, η ενημέρωση και η εκπαίδευση αφορά την εκμάθηση τεχνικών εξουδετέρωσης των εγκληματιών, ιδιαίτερα σε χώρους που φιλοξενούνται ευάλωτες ομάδες, όπως οι μαθητές στα σχολεία. Σήμερα η εκμάθηση αυτών των τεχνικών ανήκει στην αρμοδιότητα του κράτους, με αποτέλεσμα να περιορίζονται, τελικά, οι δυνατότητες αυτοπροστασίας των πολιτών. Υπάρχει, παράλληλα, η εναλλακτική και συμπληρωματική **πρόληψη της θυματοποίησης**. Αυτή αφορά την εκμάθηση δεξιοτήτων που μειώνουν την ευαλωτότητα, τον κίνδυνο να αποτελέσει κάποιος θύμα εγκληματικής ενέργειας.

Η μείωση της κοινωνικής ανασφάλειας των μελών των τοπικών κοινωνιών απέναντι στο φόβο ενδεχόμενης θυματοποίησής τους από ενδεχόμενους δράστες, απαιτεί

μακρόχρονο επιστημονικό σχεδιασμό που θα εστιάζει τόσο στη συλλογική και επικεντρωμένη δράση, όσο και στην απομυθοποίηση της παρέκκλισης.

Η πρόληψη των αιτιών της παραβατικής συμπεριφοράς, αποτελεί μηχανισμό κοινωνικής ένταξης και επανένταξης των ευάλωτων, λόγω των κοινωνικών χαρακτηριστικών τους, ατόμων στην εγκληματική δράση. Η **ενδυνάμωση** των ατόμων απέναντι στον κίνδυνο της θυματοποίησης, η κοινωνική πρόνοια και προστασία συμπληρώνουν μια ολιστική αντιμετώπιση στο πλαίσιο μιας συγκροτημένης αντεγκληματικής πολιτικής.¹ Η **κοινωνική συνοχή** προκειμένου να ενισχυθεί, δεν πρέπει να αναζητά εχθρούς, εξορίζοντας τους κοινωνικά παρεκκλίνοντες μέσω της καταστολής και ποινικοποίησης, παρά μόνο ως έσχατο μέσο.

Στην πρώτη περίπτωση αναφερόμαστε σε βελτίωση της ποιότητας ζωής των ευάλωτων πληθυσμών και σε **προγράμματα πρόληψης της παραβατικότητας** και θυματοποίησης τους. Στη δεύτερη περίπτωση αναφερόμαστε σε **εναλλακτικά της φυλάκισης μέτρα και προγράμματα**.

Η πρόβλεψη του κοινού νου, των κοινωνικών αναπαραστάσεων και στερεοτύπων απέναντι στο έγκλημα, τον εγκληματία και την επικινδυνότητα, οδηγούν σε θεωρήσεις ενδείξεων διαφορετικότητας, αντικομοφορμισμού και αντικοινωνικότητας, ως απειλών κατά της κοινότητας. Η **απουσία**, από τα Προγράμματα Πρόληψης, **έγκαιρης και επικεντρωμένης παρέμβασης** με στόχο τη μείωση της ενδεχόμενης κοινωνικής βλάβης που αναπαριστούν αυτές οι ενδείξεις, οδηγεί σε σταδιακή μείωση της κοινωνικής βάσης και επιρροής τους και τα κατηγοριοποιεί κοινωνικά σε γενικού

¹Βλ. σχετικά, The 5th International Report Crime Prevention and Community Safety: Cities and the New Urban Agenda, Montreal, International Centre for the Prevention of Crime, 2016,σελ. 134,όπου και αναφέρεται στην **πρόληψη του εγκλήματος και της χρήσης ναρκωτικών στο αστικό περιβάλλον**.

Συγκεκριμένα, ως **χαρακτηριστικά της αποτελεσματικής στρατηγικής πρόληψης** του εγκλήματος που συνδέεται με τη χρήση ουσιών θεωρούνται τα εξής:

- 1) *Η στρατηγική πρέπει να είναι ολιστική*
- 2) *Πρέπει να παροτρύνει τον συντονισμό ανάμεσα στους διάφορους τομείς και τις παρεμβάσεις*
- 3) *Πρέπει να προάγει ένα ευνοϊκό κοινωνικό περιβάλλον και να μειώνει την κοινωνική περιθωριοποίηση*
- 4) *Πρέπει να περιλαμβάνει αποτελεσματικά, τεκμηριωμένα προγράμματα παρέμβασης*

περιεχομένου δομές, που αδυνατούν να δώσουν απαντήσεις σε τοπικές, ειδικές ή ευρύτερες συλλογικές και κοινωνικές ανάγκες.²

Η εστίαση των Προγραμμάτων Πρόληψης σε ομάδες στόχους, που συνθέτουν την ευρύτερη **σχολική κοινότητα** (μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς), **περιορίζει το εύρος των παρεμβάσεων** στη τοπική κοινωνία και θέτει ως τελική, σχεδόν μοναδική, ομάδα – στόχο τους έφηβους – νέους.³ Στοχοποιώντας, κατ' αυτό τον τρόπο, τη συγκεκριμένη ομάδα του πληθυσμού, την χαρακτηρίζει εμμέσως ως ομάδα επιρρεπή στην παρεκκλίνουσα συμπεριφορά της χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών. Αναφερόμενη, όμως, στον υγιή, σχολικά τουλάχιστον ενταγμένο και συνήθως εθελοντικά συμμετέχοντα στις προληπτικές παρεμβάσεις, πληθυσμό, **αδυνατεί να συμπεριλάβει** κάτω από την ομπρέλα της εφήβους που βρίσκονται εκτός σχολικού

² Μια καλή πρακτική, στο πλαίσιο και τα διοικητικά όρια μιας **τοπικής κοινωνίας** που αντιμετωπίζει το πρόβλημα των ναρκωτικών ως σύμπτωμα της ευρύτερης κοινωνικής παθογένειας, αποτελεί η στρατηγική που υιοθέτησε η **πόλη της Μελβούρνης** στην Αυστραλία. Όπως αναφέρεται στο The 5th International Report Crime Prevention and Community Safety: Cities and the New Urban Agenda, Montreal, International Centre for the Prevention of Crime, 2016, σελ. 140, «η πόλη της Μελβούρνης μας δίνει ένα **καλό παράδειγμα ολιστικής προσέγγισης της πρόληψης του εγκλήματος** που συνδέεται με τη χρήση ναρκωτικών. Τα ζητήματα των ναρκωτικών είναι ενταγμένα στη συνολική στρατηγική πρόληψης του εγκλήματος που τιτλοφορείται «**Ασφαλέστερη Πόλη**». Η στρατηγική εστιάζει στην δημιουργία ενός ασφαλούς και υγιούς περιβάλλοντος στην πόλη, υιοθετώντας μια **καθολική προσέγγιση** στην αντιμετώπιση των αιτιών του εγκλήματος, της βίας, των προβλημάτων με τα ναρκωτικά και το αλκοόλ, καθώς και άλλων αντικοινωνικών συμπεριφορών (Πόλη της Μελβούρνης, 2014). Τα Προγράμματα **στοχεύουν στους παράγοντες κινδύνου**, για παράδειγμα, μέσω της ανάπτυξης και ενίσχυσης της ανθεκτικότητας στα παιδιά και τους νέους, βοηθώντας τους να αναπτύξουν τις κοινωνικές δεξιότητες τους, να αντιμετωπίζουν την πίεση μέσω της διαχείρισης των συγκρούσεων και να ενθαρρύνονται να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνική ζωή της πόλης. Τα Προγράμματα κατά αυτό το τρόπο **δεν στοχεύουν μόνο στην πρόληψη του εγκλήματος και της βίας αλλά και στην πρόληψη της χρήσης ναρκωτικών**»

³ Όπως αναφέρεται στο The 5th International Report Crime Prevention and Community Safety: Cities and the New Urban Agenda, Montreal, International Centre for the Prevention of Crime, 2016, σελ. 135-136, τα προγράμματα πρόληψης προκειμένου να είναι αποτελεσματικά οφείλουν να εστιάσουν στην ενίσχυση της ικανότητας αντίστασης στην κοινωνική πίεση των ομηλίκων ή στην αποφυγή καταστάσεων που ευνοούν την χρήση ουσιών. Όμως, παρόλο που τα προγράμματα που υιοθετούν τέτοιες πρακτικές παράγουν θετικά αποτελέσματα, είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι **οι παρεμβάσεις στα σχολεία δεν είναι τόσο αποτελεσματικές αν δεν συνοδεύονται από άλλα προγράμματα πρόληψης** (Botvin, 1999; Flay, 2000; Lloyd et al., 2000, in Ariza et al., 2013) **που να εστιάζουν στην κοινότητα και την οικογένεια**. Οι παρεμβάσεις πρόληψης στο σχολείο δεν αναμένεται να επηρεάσουν τους άλλους, καθοριστικούς για την πρόληψη, παράγοντες, όπως η οικογένεια και η κοινότητα (Hawthorne, 2001). **Οι παρεμβάσεις σε ολόκληρη την οικογένεια** θεωρούνται οι πιο αποτελεσματικές (Gates et al., 2006, in EMCDDA, 2013), ειδικότερα οι πρώιμες (Olds, 1997; Olds, Henderson, Cole, Eckendore, Kitzman, Luckey, Pettit, Sifora, Morris, & Power, 1998, in Dusenbury, 2000) και όσες εκτείνονται δια βίου, επικεντρώνουν στους πολλαπλούς κινδύνους και τους προστατευτικούς παράγοντες και γενικεύονται σε όλο το περιβάλλον (Kazdin, 1995; Sanders, 1996; Serketich and Dumas, 1996; Taylor and Biglan, 1998; Webster-Stratton and Taylor, 1998, 2002, in Kumpfer et al., 2003).

Τέλος **οι παρεμβάσεις στην κοινότητα** στοχεύουν στην ενεργό εμπλοκή του νέου ατόμου, που βρίσκεται σε ευαλωτότητα ως προς την υιοθέτηση χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών, σε εναλλακτικές δραστηριότητες προκειμένου να ενισχύσει τις σχέσεις του με τις κοινοτικές οργανώσεις (UNODCCP, 2002 in Diamond et al., 2009).

πλαίσιου είτε γιατί διέκοψαν τις σπουδές τους είτε γιατί ουδέποτε τις ξεκίνησαν, αλλά και πιθανότατα εφήβους που είναι κριτικοί ή/και εχθρικοί απέναντι στο σχολικό σύστημα και εκφράζουν την αρνητική τους στάση με αποχή από δραστηριότητες που εντάσσονται στο σχολικό περιβάλλον ή έχουν οποιαδήποτε σχέση μ' αυτό.

Αυτή την αδυναμία προσέγγισης των ατόμων που ευρίσκονται σε «ηθικό κίνδυνο», η κοινωνία την αντιλαμβάνεται ως έλλειμμα των προληπτικών προγραμμάτων, ως ανεπαρκή ενδεχόμενη προστασία της απέναντι στο έγκλημα. Κυρίαρχη προσέγγιση των προληπτικών προγραμμάτων, είναι αυτή που εστιάζει στην **ενίσχυση της ατομικής ευθύνης έναντι της συλλογικής δράσης**, καθώς και στον **εντοπισμό «επικίνδυνων» παρεκκλίσεων** σε κάθε κοινωνική, ψυχολογική και βιολογική όψη της καθημερινότητας, συνέπεια της διεύρυνσης του ορισμού της υγείας. Το αποτέλεσμα είναι να αυξάνεται η κοινωνική ανασφάλεια, καθ' ότι ενισχύεται η αίσθηση της μοναξιάς των μελών της τοπικής κοινωνίας απέναντι στις κοινωνικές απειλές και επεκτείνονται οι ενδείξεις επικινδυνότητας και σε άλλους τομείς της κοινωνικής δράσης.

Το έγκλημα και η ασθένεια, ως παράγωγα της ψυχοκοινωνικής ανωριμότητας του ατόμου, τονίζουν εμφαντικά ότι η παρέκκλιση και η θυματοποίηση αποτελούν συνέπειες της δικής του ανευθυνότητας, ενώ η παρέκκλιση των άλλων θεωρείται επίσης ατομική ευθύνη ανεπαρκούς προσωπικής και κοινωνικής ανάπτυξης και όχι συλλογική ευθύνη κοινωνικών θεσμών και διαδικασιών. **Η ανασφάλεια** απέναντι στον άλλο, τον δυνητικά επικίνδυνο να παρεκκλίνει εφόσον δεν ακολουθεί τις επιταγές μιας υγιούς και σύννομης συμπεριφοράς, η ανασφάλεια απέναντι σε μέλη κοινωνικών ομάδων, που στοχοποιούνται στις προληπτικές παρεμβάσεις ως ευάλωτες στην υιοθέτηση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, οδηγούν το άτομο σε μείωση της ανοχής σε διαφορετικές συμπεριφορές, σε γενικευμένη καχυποψία και μοναξιά.

Από την άλλη, η **απουσία**, από τα Προγράμματα των Κέντρων Πρόληψης, **στόχευσης** σε ομάδες του πληθυσμού που βιώνουν ή απειλούνται με **κοινωνικό αποκλεισμό** λόγω των ιδιαίτερων κοινωνικοοικονομικών, πολιτισμικών, εθνοτικών και φυλετικών χαρακτηριστικών τους, μπορεί να ερμηνευθεί είτε ως **παράγωγο της κρατούσας ιδεολογίας περί πρόληψης** που εστιάζει σε δεδομένες «υγιείς» κοινωνικές ομάδες της κοινότητας, είτε ως ανεπάρκεια στον σχεδιασμό και εφαρμογή επικεντρωμένων παρεμβάσεων σε ιδιαίτερες κοινωνικές ομάδες. Αυτή η μανιχαϊστική, σχηματική λογική της διάκρισης σε υγιή και ασθενή, σε νομοταγή και

εγκληματία, κατηγοριοποιεί και **περιορίζει τη δράση των προληπτικών προγραμμάτων σε ό,τι κατασκευάζεται κοινωνικά ως «υγιές», ως «φυσιολογικό».** Κοινωνικές ομάδες που τίθενται στο περιθώριο, ενώ αποτελούν στόχο θεραπευτικών, ποινικών και προνοιακών παρεμβάσεων, στον σχεδιασμό και την εφαρμογή Προγραμμάτων Πρόληψης απουσιάζουν ως ομάδες – στόχοι, καθώς φαίνεται να βρίσκονται εκτός κοινωνίας ή εκτός της κοινωνικής κατηγορίας των «υγιών» κοινωνικών υποκειμένων της κοινότητας.⁴

Τα προγράμματα Πρόληψης, όπως λειτουργούν σήμερα, ταυτίζονται με τα πιο συντηρητικά αντανakλαστικά της κοινωνίας καθώς **η εστίαση τους αφορά στους κοινωνικά ενταγμένους,** αφήνοντας εκτός της εμβέλειας τους, τους κοινωνικά παρεκκλίνοντες και ευάλωτους στη θυματοποίηση και το έγκλημα πληθυσμούς. Οι τελευταίοι αποτελούν ομάδες στόχου για τους κατασταλτικούς μηχανισμούς του ποινικού ή περιποινικού⁵ τομέα, των φορέων άσκησης επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Η απόδοση της ετικέτας του ασθενή ή / και εγκληματία ταξινομεί τον φορέα της ως εν δυνάμει αποδέκτη υπηρεσιών των δομών κοινωνικής προστασίας, ψυχοκοινωνικής υγείας ή ποινικής μεταχείρισης.

Η πρόληψη του χαρακτηρισμού ενός ατόμου ως ασθενή ή/και εγκληματία λειτουργεί στην κατεύθυνση της αποτροπής ενεργοποίησης της κοινωνικής αντίδρασης που κατασκευάζει νέες κοινωνικές ταυτότητες, τους στιγματίζει και ενισχύει τις δυναμικές κοινωνικού αποκλεισμού τους.

Η έγκαιρη παρέμβαση σε ομάδες πληθυσμού που κρίνονται ως ευρισκόμενες σε ηθικό κίνδυνο, εντάσσεται στην επικεντρωμένη πρόληψη που ασκούν τα Κέντρα Πρόληψης και απευθύνεται σε συγκεκριμένες υποομάδες του νεανικού πληθυσμού

⁴Βλ. σχετικά, The 5th International Report Crime Prevention and Community Safety: Cities and the New Urban Agenda, Montreal, International Centre for the Prevention of Crime, 2016,σελ. 135, όπου η αντιμετώπιση της κοινωνικής περιθωριοποίησης κρίνεται ως αναγκαία για την αποτελεσματική πρόληψη του εγκλήματος και της χρήσης ναρκωτικών:

«Προκειμένου για την μείωση της περιθωριοποίησης ως μέρος της στρατηγικής πρόληψης απαιτείται εστίαση σε τρία διακριτά στάδια:

Πριν την εγκαθίδρυση της εξάρτησης, με την ανάπτυξη προγραμμάτων που προάγουν την ανοικτή κοινωνία, που δεν ενθαρρύνει πρακτικές κοινωνικού αποκλεισμού

Στο στάδιο της εξάρτησης και

στην κοινωνική επανένταξη μετά την θεραπεία.

Ο στόχος πρέπει να είναι να μην απομονώνονται οι άνθρωποι με προβλήματα χρήσης ναρκωτικών, αλλά να ενδυναμωθούν οι δεσμοί τους με τις κοινότητες και η κοινωνική επανένταξη τους σε αυτές.»

⁵Ο περιποινικός τομέας αφορά σε φορείς και θεσμικές διαδικασίες που δεν εντάσσονται στην ποινική διαχείριση της παραβατικότητας αλλά ασκούν επίσημο κοινωνικό έλεγχο. Το κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας των Θεραπευτικών Κοινοτήτων Εξαρτημένων Ατόμων αποτελεί άσκηση επίσημου κοινωνικού ελέγχου, περιποινικής διαχείρισης των εξαρτημένων.

για τις οποίες συντρέχουν παράγοντες κινδύνου ως προς την εκδήλωση προβλημάτων που σχετίζονται με τη χρήση ουσιών (παραβατικοί, μετανάστες, άνεργοι, μαθητές με ψυχοκοινωνικά προβλήματα, νέοι που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο κ.α.).⁶

Η επίλυση της «προβληματικής» κατάστασης με τη συνδρομή της οικογένειας, του σχολείου, της κοινότητας, προλαμβάνει την ενεργοποίηση των μηχανισμών του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, παραμένει όμως στο επίπεδο του άτυπου περιποινικού κοινωνικού ελέγχου. **Στόχος είναι η ενεργοποίηση ενός αποτελεσματικού μηχανισμού επίλυσης προβληματικών καταστάσεων**, με την ενεργή εμπλοκή και συμμετοχή της κοινότητας, εκτός των ποινικών/περιποινικών διαδικασιών, με σκοπό την ανάπτυξη συλλογικής ευθύνης στην επίλυση των προβλημάτων, καθώς η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά δεν αποτελεί μόνο ατομική ευθύνη. **Η αποποινικοποίηση, η απεγκληματοποίηση και η αποψυχολογικοποίηση** αποτελούν τους τρεις βασικούς άξονες της έγκαιρης παρέμβασης και αντιμετώπισης της παρέκκλισης από υγιείς, ηθικά αποδεκτές και σύννομες συμπεριφορές.

Για να μην υποπίπτουν λοιπόν τα προγράμματα πρόληψης σε θεωρήσεις / ορισμούς / αποκλεισμούς των ομάδων – στόχων και των μελών τους αναφορικά με το υγιές και το ομαλό, το ασθενές και το παρεκκλίνων και να μην ωθούνται σε σχηματικές, ιδεολογικού χαρακτήρα, διχοτομήσεις του πληθυσμού, **ο πληθυσμός- στόχος θα πρέπει να ορίζεται στη βάση άλλων χαρακτηριστικών**. Επίσης, η παρέμβαση θα πρέπει να προάγει και τη συλλογική ευθύνη απέναντι σε παρεκκλίνουσες στάσεις και συμπεριφορές, χωρίς να ενοχοποιεί το άτομο ή την ομάδα ή να διευρύνει και να εντατικοποιεί τον άτυπο και τυπικό κοινωνικό έλεγχο πέραν του ελάχιστα αναγκαίου για την ομαλή λειτουργία και συνοχή της κοινωνίας.

Σε αυτή την κατεύθυνση προτείνονται προληπτικές παρεμβάσεις στη σχολική κοινότητα, αντιμετώπισης της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς των ανηλίκων και της θυματοποίησής τους, μέσα από την **έγκαιρη ψυχοκοινωνική παρέμβαση** στο πλαίσιο **διαχείρισης κρίσεων στη σχολική κοινότητα**.

Σκοπός των παρεμβάσεων είναι η **πρόληψη της σχολικής διαρροής**, δεδομένης της διακοπής φοίτησης όσων ανηλίκων εμπλέκονται στην παραβατικότητα και την χρήση ουσιών⁷, αλλά και όσων θυματοποιούνται και αδυνατούν, λόγω των ψυχολογικών

⁶Βλ.σχετικά, *Εγχειρίδιο για την Πρόληψη της Ουσιοεξάρτησης*, Αθήνα,ΕΚΤΕΠΝ, 2011, σελ. 27

⁷Από τη βάση δεδομένων που τηρεί ο ΟΚΑΝΑ και συγκεκριμένα η Μονάδα Εφήβων – Νέων «Ατραπός», το σύνολο των αιτημάτων που δέχθηκαν οι υπηρεσίες της δομής αριθμούσε 190 άτομα. Από τους 190, **οι έφηβοι – νεαροί ενήλικες** που έκαναν δια ζώσης επαφή με το πρόγραμμα άγγιξε αριθμητικά τους 100 εκ των οποίων οι 48 ήταν ανήλικοι, δηλαδή σε ηλικία κάτω των 18 ετών.

προβλημάτων και της στιγματιστικής κοινωνικής αντίδρασης, να ολοκληρώσουν τη φοίτησή τους.

Η κρίση στη σχολική κοινότητα, αποτελεί μια καθημερινότητα, που, ενώ η επιτυχής διαχείρισή της οδηγεί το σύστημα σε ισορροπία, η διαρκής προσπάθεια οριστικής επίλυσής της, οδηγεί σε ματαίωση και παραίτηση, σε πλήρη ανάδειξη των λανθανουσών σκοπών και λειτουργιών του εκπαιδευτικού συστήματος.

Προβληματικές καταστάσεις που αποτελούν εκφάνσεις της κρίσης στη σχολική κοινότητα, συχνά αποτελούν παράγωγα πολυπαραγοντικής αιτιολογίας. Η κοινωνικοοικονομική κρίση παράγει συμπτώματα δυσλειτουργίας στη σχολική κοινότητα και οξύνει τις προβληματικές καταστάσεις, περιορίζοντας τη δυναμική επίλυσης τους με τα παλαιά δοκιμασμένα εργαλεία.

Η άμεση, έγκαιρη παρέμβαση για την εξομάλυνση της λειτουργίας της σχολικής κοινότητας και προκειμένου να αντιμετωπιστούν η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, οι εξαρτήσεις και η θυματοποίηση των ανηλίκων, **χρειάζεται να αναπτύξει δράσεις:**

- i. Στη διαχείριση των **συγκρούσεων** στη σχολική κοινότητα, τόσο μεταξύ των μαθητών, όσο και του συνόλου των μελών της,
- ii. Στην πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής **επιθετικότητας**, βίας και παραβατικότητας,
- iii. Στην αντίληψη, κατανόηση και διαχείριση των κρίσεων που παράγει ο **κοινωνικός αποκλεισμός**, ο στιγματισμός και η περιθωριοποίηση, ως ειδικών μορφών βίας, μη ανοχής στο διαφορετικό.
- iv. Στην κοινωνική ένταξη των ανήλικων προσφύγων και μεταναστών ως πρόληψη του κοινωνικού αποκλεισμού τους, αποδόμησης κοινωνικών στερεοτύπων και αναπαραστάσεων που τροφοδοτούν εκδηλώσεις του φαινομένου της **ξενοφοβίας**.
- v. Στην διαχείριση της **απώλειας**, αναγνώριση και έκφραση συναισθημάτων απόρροια του πένθους.

Σύμφωνα με το μέσο όρο του δείγματος **η ηλικία έναρξης της χρήσης είναι τα 14 έτη**, ενώ στην συντριπτική πλειοψηφία κύρια ουσία χρήσης αλλά και ουσία έναρξης της χρήσης είναι η κάνναβη. Εκ των 48 ανηλίκων ατόμων, το 21% έχει διαγνωστεί με διάσπαση προσοχής, ενώ **το 29% έχει διακόψει το σχολείο**.

Η κρίση καθαυτή δεν αποτελεί το σύμπτωμα δυσλειτουργίας της εκπαιδευτικής κοινότητας, αλλά την ευκαιρία για αλλαγή, για βελτιώσεις στη λειτουργία της, στη καλύτερη συγκρότηση της, στην αρτιότερη επικοινωνία και συνεργασία των μελών της.

Σε αυτή τη κατεύθυνση, ένα αξιόπιστο εργαλείο αποτελεί η βέλτιστη δυνατή αξιοποίηση του εξειδικευμένου προσωπικού της εκπαίδευσης στη **δικτύωση** με συναφείς φορείς προκειμένου με τους υπάρχοντες πόρους και δυναμικό να **πολλαπλασιαστούν οι δυνατότητες** επίλυσης προβληματικών καταστάσεων.

Επιπλέον η **εκπαίδευση εκπαιδευτών** στην παροχή της κατάλληλης εξειδίκευσης και κατάρτισης στα νέα εργαλεία αντιμετώπισης καινοφανών και εντεινόμενων, δεδομένων προβλημάτων στην λειτουργία της εκπαίδευσης, αποτελεί μέσο ενίσχυσης του εκπαιδευτικού προσωπικού σε νέες τεχνικές και δεξιότητες. Η **παροχή εποπτείας** στην εφαρμογή των νέων μεθόδων, ως αναπόσπαστο κομμάτι της αξιολόγησης και βελτιστοποίησης της διαδικασίας, ολοκληρώνει την νέα αντίληψη που επιβάλλεται να καλλιεργηθεί σε όλες τις βαθμίδες της Θεσμικής Εκπαίδευσης.

Από την άλλη, παράλληλα με την **ψυχοκοινωνική πρόληψη**, λειτουργεί η ποινική πολιτική αποτροπής της παραβατικότητας, με την απειλή ή/και ενεργοποίηση της **ποινικής παρέμβασης**. Μέσα, για τη διατήρηση και επιβολή της έννομης τάξης, αποτελούν οι μηχανισμοί καταστολής του κράτους που στελεχώνονται από αστυνομικούς και δικαστικούς λειτουργούς και έχουν ως στόχο τη σύλληψη και παραπομπή του δράστη στις αρμόδιες εισαγγελικές αρχές.

Ο **επίσημος κοινωνικός έλεγχος**, μέσω της θέσπισης δικαιϊκών κανόνων που περιβάλλονται από την ποινική απειλή της παραβίασης τους, λειτουργεί στο **εγκληματοπροληπτικό πεδίο** εγκληματοποιώντας συμπεριφορές όπως η κατοχή, χρήση και εμπορία παρανόμων ουσιών, η βία, η επιθετικότητα και η κακοποίηση. Στο επίπεδο της ποινικής παρέμβασης, η νομική εγκληματοποίηση της συμπεριφοράς αναζητά το φορέα της και η δίωξη εξατομικεύεται στο πρόσωπο του.

Η **πρόληψη της απόδοσης ποινικού στίγματος** στον ανήλικο παραβάτη, λειτουργεί σε τρία επίπεδα. Το πρώτο αφορά είτε σε **πολιτικές απεγκληματοποίησης** συμπεριφορών του ανηλίκου με την κατάργηση σχετικών νόμων που δεν προβλέπουν ποινή αλλά αναστολή της δίωξης, κατά παρέκκλιση διαδικασίες ή εναλλακτικά της ποινής μέτρα, με στόχο τον **κοινωνικό αποστιγματισμό** των σχετικών συμπεριφορών, είτε σε **ευρεία αποποινικοποίηση** με την κατάργηση της ποινικής

ευθύνης ανεβάζοντας το ηλικιακό όριο απειλής με ποινή πέραν της ανηλικότητας. Το δεύτερο αφορά σε **προληπτικές παρεμβάσεις** ώστε να μην εμπλακούν οι ανήλικοι σε παραβατικές δραστηριότητες και να μην υιοθετήσουν παραβατική συμπεριφορά. Το τρίτο αναφέρεται στην **έγκαιρη παρέμβαση** κατά τη σύλληψη του ανήλικου παραβάτη προκειμένου να αποτραπεί η παραπομπή του στις αρμόδιες εισαγγελικές αρχές και να ενταχθεί σε **εναλλακτικά της ποινικής μεταχείρισης** προγράμματα πρόληψης, θεραπείας και (επ)ανένταξης.

Το πρώτο επίπεδο εντάσσεται στο ευρύ πεδίο της **αντεγκληματικής πολιτικής**. Η πολιτεία αποφασίζει ποιες κοινωνικές συμπεριφορές αποχαρακτηρίζονται ως εγκλήματα, ποιες αποποινικοποιούνται και ορίζει την επίσημη κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα. Για το δεύτερο επίπεδο, **την ενεργοποίηση του άτυπου κοινωνικού ελέγχου**, την ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση των φορέων του ώστε να υλοποιηθούν προληπτικές παρεμβάσεις, αναφερθήκαμε σε ένα νέο σχεδιασμό, φιλοσοφία και σκεπτικό των Προγραμμάτων Πρόληψης.⁸ Το τρίτο επίπεδο, όπου έχει ήδη ενεργοποιηθεί ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος λόγω της ποινικοποιημένης συμπεριφοράς, αναφέρεται στην **έγκαιρη παρέμβαση αποτροπής της απόδοσης ποινικού στίγματος** στον ανήλικο παραβάτη.

Τα εναλλακτικά της ποινής μέτρα, καθώς ορίζονται κατά την ποινική διαδικασία, δεν συνιστούν αποποινικοποιημένες συμπεριφορές και επιβάλλεται στενή συνεργασία των φορέων που εμπλέκονται στην εφαρμογή τους.⁹ Ειδικότερα η συνεργασία μεταξύ

⁸Τα προγράμματα πρόληψης παρεμβαίνουν πριν ενεργοποιηθούν **άλλοι μηχανισμοί της δικαιοσύνης**, που **ορίζουν διαδικασίες εκτός ποινικού ελέγχου** αλλά οπωσδήποτε εντός του επίσημου κοινωνικού περιποινικού ελέγχου. Τέτοιες υπηρεσίες που εφαρμόζουν διοικητικά και αναμορφωτικά μέτρα στο πλαίσιο της πρόληψης της παραβατικότητας ανηλίκων είναι οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων και οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων των Δικαστηρίων Ανηλίκων.

Οι **Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων** λειτουργούν στην έδρα κάθε πρωτοδικείου και έχουν σκοπό την πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων οι οποίοι εμφανίζουν αντικοινωνική συμπεριφορά ή βρίσκονται σε κίνδυνο να γίνουν δράστες ή θύματα αξιόποινων πράξεων, λόγω ακατάλληλου ή ανύπαρκτου οικογενειακού περιβάλλοντος ή άλλων δυσμενών κοινωνικών συνθηκών και αιτίων.

Οι **Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων** των Δικαστηρίων Ανηλίκων ασχολούνται με τους ανήλικους που τους έχει επιβληθεί το αναμορφωτικό μέτρο της επιμέλειας (άρθρο 122 Π.Κ.) συνδράμοντας ουσιαστικά τον δικαστή ανηλίκων στην εκδίκαση των σχετικών υποθέσεων. Ασχολούνται επίσης με τους ανήλικους που βρίσκονται σε κίνδυνο να παραβατήσουν λόγω ακατάλληλου ή ανύπαρκτου οικογενειακού περιβάλλοντος ή άλλων κοινωνικών συνθηκών, παρέχοντας πολύπλευρη στήριξη στους ίδιους και τις οικογένειές τους. **Αίτημα πρόληψης στην Εισαγγελία Ανηλίκων** δύναται να κάνουν οι γονείς, κηδεμόνες, σχολεία, ιδρύματα φιλοξενίας.

⁹Βλ. σχετικά με τα εναλλακτικά της ποινής μέτρα για ανήλικους στην Ευρώπη και ειδικότερα για τα θεραπευτικά Ursula Kilkelly, Louise Forde, Deirdre Malone, Alternatives to detention for juvenile offenders. Manual of good practices in Europe, International Juvenile Justice Observatory, Brussels, 2016, σελ.37.

των υπηρεσιών αντιμετώπισης της εξάρτησης και του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης έχει οδηγήσει στη δημιουργία **Προγραμμάτων εναλλακτικών της φυλάκισης παραβατών χρηστών ναρκωτικών**.

Στις μέρες μας υπάρχει μια ευρεία γκάμα προγραμμάτων που καλύπτουν όλες τις εκφάνσεις του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης ανά τον κόσμο, πιο συγκεκριμένα όμως η εφαρμογή της συγκεκριμένης πράξης από τον ΟΚΑΝΑ στην Ελλάδα αρχικά **βασίστηκε στην λειτουργία του εναλλακτικού προγράμματος της φυλάκισης FredgoesNet (FreD)**, ένα πρόγραμμα έγκαιρης παρέμβασης για νεαρούς χρήστες ουσιών που εφαρμόζεται στην Κύπρο και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.¹⁰

ΟΟΚΑΝΑ σε συνεργασία με την Ελληνική Αστυνομία συστήνει την **Υπηρεσία Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης**,¹¹ με στόχο τη ανάπτυξη δράσεων:

- **αξιολόγησης** των νεαρών ατόμων που έρχονται σε επαφή με το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης στο στάδιο της σύλληψης και της αστυνομικής προανάκρισης
- **έγκαιρης παρέμβασης** και παραπομπής σε θεραπεία για την **πρόληψη μελλοντικής παραβατικότητας**¹²

Η Υπηρεσία Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης **απευθύνεται** σε:

- **Ανήλικους** ηλικίας 13-18 ετών οι οποίοι συλλαμβάνονται για παράβαση της νομοθεσίας περί ναρκωτικών
- **Άτομα ηλικίας 18-24 ετών**, τα οποία συλλαμβάνονται **για πρώτη φορά** για παράβαση της νομοθεσίας περί ναρκωτικών

ανεξαρτήτως φύλου, θρησκείας, και εθνικότητας, οι οποίοι κάνουν πειραματική, περιστασιακή ή συστηματική χρήση παράνομων ουσιών.¹³

¹⁰ Τελικός απολογισμός της υπηρεσίας άμεσης κοινωνικής παρέμβασης για έφηβους και νεαρούς ενήλικες παραβάτες χρήστες παρανομών ουσιών, Αθήνα, 2015, ΟΚΑΝΑ, σελ. 9

¹¹ Ο ΟΚΑΝΑ ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου και άμεσα αρμόδιος στο χώρο της πρόληψης, της θεραπείας και της κοινωνικής επανένταξης ατόμων που αντιμετωπίζουν προβλήματα που σχετίζονται με τη χρήση ουσιών είναι ο Υπεύθυνος Φορέας για την υλοποίηση της Πράξης: «Πιλοτικά Προγράμματα Εναλλακτικά της Φυλάκισης για Παραβάτες Χρήστες Παράνομων Ουσιών», η οποία χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο στο πλαίσιο του Άξονα Προτεραιότητας 14: Εδραίωση της μεταρρύθμισης στον Τομέα Ψυχικής Υγείας, Ανάπτυξη της Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας και Προάσπιση της Δημόσιας Υγείας του πληθυσμού στις 3 Περιφέρειες Σταδιακής Εξόδου και εντάσσεται στο Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» της προγραμματικής περιόδου «ΕΣΠΑ 2007.2013» συγχρηματοδοτούμενο από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο της Ε.Ε. βλ. «Τελική έκθεση αξιολόγησης» για το υποέργο: «Εξωτερική Αξιολόγηση» στο πλαίσιο της πράξης: «Πιλοτικά Προγράμματα Εναλλακτικά της Φυλάκισης για Παραβάτες Χρήστες Παράνομων Ουσιών» με Κωδικό MIS 349337 Αξιολόγηση προγράμματος ΕΣΠΑ (από την ιστοσελίδα του ΟΚΑΝΑ), σελ.20

¹² βλ. όπως παραπάνω, Τελικός απολογισμός της υπηρεσίας άμεσης κοινωνικής παρέμβασης για έφηβους και νεαρούς ενήλικες παραβάτες χρήστες παρανομών ουσιών, σελ 45

Η Υπηρεσία Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης παρέχει στο πλαίσιο της λειτουργίας και των αρμοδιοτήτων της:

Ψυχολογική υποστήριξη του συλληφθέντος νεαρού ατόμου ή της οικογενείας του.

Εκτίμηση των συνθηκών κάτω από τις οποίες τελέστηκε η αξιόποινη πράξη.

Παροχή σύντομων μα περιεκτικών παρεμβάσεων στα συλληφθέντα άτομα εντός των αστυνομικών τμημάτων.

Ενημέρωση του συλληφθέντος ατόμου και των γονέων του, εάν πρόκειται για ανήλικο, για τη δυνατότητα παρακολούθησης ενός σύντομου **Συμβουλευτικού Προγράμματος Κινητοποίησης** στο πλαίσιο της Υπηρεσίας του παρόντος προγράμματος.

Παρακολούθηση της ποινικής πορείας, της συμπεριφοράς του ατόμου και της θεραπευτικής παρέμβασης για δύο έτη.¹⁴

Η προτεινόμενη, **νέα φιλοσοφία των Κέντρων Πρόληψης**, συναντά τα εναλλακτικά της ποινικής διαχείρισης των ανήλικων παραβατών χρηστών ναρκωτικών Προγράμματα που υλοποιεί ο ΟΚΑΝΑ, στο επίπεδο της **πρόληψης της απόδοσης ποινικού στίγματος στον ανήλικο παραβάτη**. Η πρόληψη του χαρακτηρισμού του ανηλίκου ατόμου ως εγκληματία λειτουργεί στην κατεύθυνση της αποτροπής ενεργοποίησης της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης που του κατασκευάζει μια νέα κοινωνική ταυτότητα, στιγματίζοντας τον και ενισχύοντας τις δυναμικές κοινωνικού αποκλεισμού του.

Η έγκαιρη παρέμβαση σε ομάδες πληθυσμού που κρίνονται ως ευρισκόμενες σε ηθικό κίνδυνο, εντάσσεται στην **επικεντρωμένη πρόληψη** που ασκούν τα Κέντρα Πρόληψης. **Στόχος είναι η ενεργοποίηση ενός αποτελεσματικού μηχανισμού επίλυσης προβληματικών καταστάσεων** με την ενεργή εμπλοκή και συμμετοχή της κοινότητας, εκτός των ποινικών/περιποινικών διαδικασιών. Η **αποποινικοποίηση, η απεγκληματοποίηση και η αποψυχολογικοποίηση** αποτελούν τους άξονες της έγκαιρης παρέμβασης και αντιμετώπισης της παρέκκλισης από υγιείς, ηθικά αποδεκτές και σύννομες συμπεριφορές. Η έγκαιρη παρέμβαση σε ατομικό επίπεδο, εντάσσεται στην **ενδεδειγμένη πρόληψη** και δύναται να απευθύνεται σε ανήλικα

¹³βλ. όπως παραπάνω, *Τελικός απολογισμός της υπηρεσίας άμεσης κοινωνικής παρέμβασης για έφηβους και νεαρούς ενήλικες παραβάτες χρήστες παρανομών ουσιών*, σελ 46

¹⁴βλ. όπως παραπάνω *Τελικός απολογισμός της υπηρεσίας άμεσης κοινωνικής παρέμβασης για έφηβους και νεαρούς ενήλικες παραβάτες χρήστες παρανομών ουσιών*, σελ 47-48

άτομα που έχουν εκδηλώσει παρεκκλίνουσα συμπεριφορά σχετιζόμενη με χρήση ουσιών.

Πως όμως θα συναντηθούν αυτές οι πρακτικές; Με την θεσμική πρακτική σύστασης ενός **συμφώνου συνεργασίας** μεταξύ των **Προγραμμάτων Εναλλακτικών της Φυλάκισης** για Παραβάτες Χρήστες Παράνομων Ουσιών **και των Κέντρων Πρόληψης** των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας που επιθυμούν να συμμετάσχουν. Η συνεργασία πρέπει να θέτει ως βασικούς άξονες και να επιδιώκει:

- Την **εκπαίδευση και κατάρτιση** των επαγγελματιών των Κέντρων Πρόληψης στο σχεδιασμό, οργάνωση και υλοποίηση παρεμβάσεων πρόληψης και έγκαιρης αντιμετώπισης των παραγόντων που εντείνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση ευάλωτων, στην υιοθέτηση παραβατικής και εξαρτητικής συμπεριφοράς, ανηλίκων / νέων ατόμων.
- Την **δικτύωση και συνεργασία** των Κέντρων Πρόληψης με υπηρεσίες έγκαιρης παρέμβασης/πρόληψης της απόδοσης ποινικού στίγματος στον ανήλικο παραβάτη, όπως τα εναλλακτικά, της ποινικής διαχείρισης των ανήλικων παραβατών χρηστών ναρκωτικών, Προγράμματα που υλοποιεί ο ΟΚΑΝΑ
- **Παρεμβάσεις** εξομάλυνσης της λειτουργίας της σχολικής κοινότητας προκειμένου να προληφθεί η **σχολική διαρροή** και συγκεκριμένα:
 - με την **ανάπτυξη νέων εργαλείων παρέμβασης και δράσεων** στη διαχείριση των **συγκρούσεων** στη σχολική κοινότητα, στην πρόληψη και αντιμετώπιση της **σχολικής βίας**, στην κατανόηση και διαχείριση των κρίσεων που παράγει ο **κοινωνικός αποκλεισμός**, στην **κοινωνική ένταξη** των ανήλικων προσφύγων και μεταναστών ως πρόληψη του κοινωνικού αποκλεισμού τους, στην διαχείριση της **απώλειας**.
- Την **επικεντρωμένη πρόληψη** σε ανήλικους/νέους **εκτός σχολικού πλαισίου**, ευάλωτους στην ανάπτυξη παραβατικών/εξαρτητικών συμπεριφορών.
- Την ειδικότερη συνεργασία με τα εναλλακτικά, της ποινικής διαχείρισης **ανήλικων παραβατών**, προγράμματα, για **ένταξη** των ωφελούμενων τους **σε προγράμματα των Κέντρων Πρόληψης**.
- Την **εκπαίδευση**, στο πλαίσιο της **ενδεδειγμένης πρόληψης**, στην διαχείριση των ανήλικων/νέων ατόμων ευρισκόμενων σε ηθικό κίνδυνο και συγκεκριμένα στην:

Συμβουλευτική εντοπισμού προβλήματος, διερεύνησης αιτήματος βοήθειας/κινήτρου, κινητοποίησης στην επίλυση του προβλήματος και παραπομπής στις αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες πρόνοιας, αποκατάστασης, θεραπείας

Κατά αυτό τον τρόπο, η **πρόληψη** με την έννοια της λήψης όλων των απαραίτητων προστατευτικών μέτρων και διαδικασιών προκειμένου να **αποτραπεί η υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς**, συναντά την λήψη όλων των έγκαιρων μέτρων και διαδικασιών για την **αποτροπή συνέχισης της παραβατικής συμπεριφοράς** αλλά και τα μέτρα για την υποστήριξη της ομαλής κοινωνικής επανένταξης των παραβατικών ώστε να **προληφθεί η υποτροπή** τους.

Βιβλιογραφία

- Αγγέλου Μ., «Αντιλήψεις των γονιών για τους παράγοντες επικινδυνότητας της χρήσης ουσιών στην εφηβεία», Εξαρτήσεις, τ.3, 2003, σ.74-90
- Αποστολάκη Α., Σπύρου Στ., «Παράβαση και τεχνικές εξουδετέρωσης στο μαθητικό πληθυσμό», Εξαρτήσεις, τ.3, 2003, σ.62-72
- Γεωργούλας Στράτος, Ανήλικοι Παραβάτες στην Ελλάδα: Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2000
- Δασκαλάκης Η., Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1985
- *Εγχειρίδιο για την Πρόληψη της Ουσιοεξάρτησης*, Αθήνα, ΕΚΤΕΠΝ, 2011
- Ζαραφωνίτου Χρ. – Τσίγγανου Ι., Ναρκωτικά. Τάσεις και εγκληματολογικές διαστάσεις στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Σειρά: Τετράδια εγκληματολογίας. Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2002
- Κουκουτσάκη Αφροδίτη, Χρήση ναρκωτικών, ομοφυλοφιλία : συμπεριφορές μη συμμόρφωσης μεταξύ ποινικού και ιατρικού ελέγχου. 1η έκδ., Κριτική, Αθήνα, 2002
- Κουράκης Ν., «Ναρκωτικά και ελληνική πραγματικότητα», εις: Κουράκης Ν., Εγκληματολογικοί ορίζοντες: Πραγματολογική προσέγγιση και επιμέρους ζητήματα, τ.Β', 2η έκδ., σ.73-116, Αθήνα, Σάκκουλας, 2005
- Λαμπροπούλου Ε., «Κοινοτισμός και κοινοτική πρόληψη: Το "νέο παράδειγμα" στην αντεγκληματική πολιτική;», Τιμ.Τόμ. για την Αλίκη Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, Τόμος Α', 2003, σσ 777-797
- Λαμπροπούλου Ε., Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος. Παπαζήση, Αθήνα, 1994

- Λοϊζου Μ., Σημειώσεις για την Κοινωνιολογία της Υγείας II, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 1995
- Μπαρδάνης Γ., «Ουσιοεξάρτηση και παραβατικότητα», εις: Λιάππας Ι., Πομίνι Β. (Επιμ.), «Ουσιοεξάρτηση : σύγχρονα θέματα», σ.222-230, Αθήνα, ITACA, 2004
- Μπερτ Ρειμόν – Ριβιέ, Η Κοινωνική Ανάπτυξη του Εφήβου. Σύγχρονη Παιδαγωγική βιβλιοθήκη, Μεταφρ. Μαρίζα Ντε Κάστρο, Αθήνα, Καστανιώτη, 1989
- Νόβα – Καλτσούνη Χρ., Κοινωνικοποίηση. Η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου. Αθήνα, Gutenberg, 1995
- Παπανδρέου Π., Τουλούμη Γ., Πουλούπουλος Χ., «Εγκατάλειψη του σχολείου, χρήση ουσιών και παραβατικότητα», Εξαρτήσεις, 4, 2003, σσ. 25-44
- Παπανδρέου Π., Τουλούμη Γ., Πουλούπουλος Χ., «Εγκατάλειψη του σχολείου, χρήση ουσιών και παραβατικότητα», Εξαρτήσεις, τ.4, 2003, σ.25-44
- Περαντζάκη - Καρατζόγλου Ιωάννα, Κοινωνική ανομία και ναρκωτικά : σύγχρονες κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της κοινωνικής πραγματικότητας. Αθήνα, Καστανιώτης, 2001
- Ρούσσης , Αναστάσιος Γ., Ναρκωτικά και ανήλικοι : χρήση και κατάχρηση ψυχοτρόπων ουσιών από μαθητές μέσης εκπαίδευσης : η περίπτωση της νήσου Λέσβου. Διδακτορική διατριβή, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2004
- Σπινέλλη Κ., Η γενική πρόληψη των εγκλημάτων. Θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση μορφών κοινωνικού ελέγχου. Αθήνα – Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1982
- Τσίλη Σ., Η τοξικομανία ως ιδεολογικό διακύβευμα. Η περίπτωση της Ελλάδας, ΕΚΚΕ, Αθήνα, 1995
- Φαρσεδάκης Ιακ. – Συλίκος Ι., Ναρκωτικά. Νομική και εγκληματολογική διάσταση στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Θεωρία – Νομολογία – Υποδείγματα. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996
- Φαρσεδάκης Ιακ., Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων. Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1985
- Χάιδου Α., Εγκληματολογικά Κείμενα Ανήλικοι - Ναρκωτικά - Κοινωνικός Έλεγχος. Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2003
- Χριστοφόρου - Civili , Ανδριάνα, Ο εκπαιδευτικός και το πρόβλημα της εξάρτησης των εφήβων : γνώση του προβλήματος, στάση και ρόλος των εκπαιδευτικών. Διδακτορική διατριβή, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2001
- «Τελική έκθεση αξιολόγησης» για το υποέργο: «Εξωτερική Αξιολόγηση» στο πλαίσιο της πράξης: «Πιλοτικά Προγράμματα Εναλλακτικά της Φυλάκισης για Παραβάτες

Χρήστες Παράνομων Ουσιών» με Κωδικό MIS 349337 Αξιολόγηση προγράμματος ΕΣΠΑ (από την ιστοσελίδα του OKANA)

-Τελικός απολογισμός της υπηρεσίας άμεσης κοινωνικής παρέμβασης για έφηβους και νεαρούς ενήλικες παραβάτες χρήστες παρανομών ουσιών, Αθήνα, 2015, OKANA

-Alan E. Kazdin, Conduct Disorders in Childhood and Adolescence, - Yale University, **Volume:** 9, **Series:**Developmental Clinical Psychology and Psychiatry, © 1995 SAGE Publications, Inc

-Anne Rogers and David Pilgrim, A Sociology of Mental Health and Illness, Open University Press McGraw-Hill Education, London 1993, (fifth edition 2014)

-Ariza C, Pérez A, Sánchez-Martínez F, Diéguez M, Espelt A, Pasarín MI, Suelves JM, De la Torre R, "[Evaluation of the effectiveness of a school-based cannabis prevention program](#)", *Nebot M. Drug Alcohol Depend.* 2013 Sep 1;132(1-2):257-64

-Botvin, G.J. "Prevention in schools" in R.T. Ammerman, P. Ott (Eds.) *Prevention and Societal Impact of Drug and Alcohol Abuse*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ; 1999

-C. J. Walker-Barnes and C. A. Mason, Delinquency and substance, c_2004 Lippincott Williams & Wilkins, Inc.

-Flay, B.R. "Approaches to substance use prevention utilizing school curriculum plus social environment change" *Addictive Behavior* 2000;25:861–885

-Gates S, McCambridge J, Smith L, Foxcroft D, "Interventions for prevention of drug use by young people delivered in non-school settings" *Cochrane Database Syst Rev.*, 2006 (1):CD005030

-Hawthorne, G., "Drug education: myth and reality" *Drug and Alcohol Review*, 20: 2001, 111–119

-Howard S. Becker, Outsiders. Studies in the sociology of deviance, The Free Press, New York, 1966

- Ingeborg Rossow & Anders Romelsjö, "The extent of the 'prevention paradox' in alcohol problems as a function of population drinking patterns", 2006 Society for the Study of Addiction, *Addiction*, 101, pp. 84–90

-Lindesmith A. R., "A sociological theory of drug addiction" in *American Sociological Review*, 43, 1938, pp. 593-613

- Lindesmith A. R., "The drug addict as a psychopath", in *American Sociological Review*, S (1940), pp. 914-920

-Llewelyn Davies, Holden McAllister Partnership, *Safer Places. The Planning System and Crime Prevention*, London, Queen's Printer and Controller of Her Majesty's Stationery Office, 2004

-Lloyd, C., Joyce, R., Hurry, J., Asthon, M. “The effectiveness of primary school drug education” *Drugs Educ. Prev. Pol.* 2000;7:109–126

-Mackenzie Whitesell, Annette Bachand, Jennifer Peel, Mark Brown, “Familial, Social, and Individual Factors Contributing to Risk for Adolescent Substance Use”, *Journal of Addiction*, Volume 2013, Article ID 579310, <http://dx.doi.org/10.1155/2013/579310>

-Matthew R. Sanders and Carol Markie-Dadds, “Triple P: A multi-level family intervention program for children with disruptive behaviour disorders” In P. Cotton and H. Jackson (Ed.), *Early intervention and prevention in mental health* 1996 (pp. 59-85) Melbourne, Victoria: Australian Psychological Society

-McArdle Paul, Wiegersma Auke et al., «Χρήση ουσιών των εφήβων στην Ευρώπη: Ο ρόλος της οικογενειακής δομής, της οικογενειακής λειτουργίας και του φύλου», μτφρ. Χριστοφίλη Γ., Εξαρτήσεις, τ.2, 2002, σ.62-75

-Nanette J. Davis – Clarice Stasz, Social control of deviance. A critical perspective, Mc Graw Hill, 1990

-Olds, D.L., Eckenrode, J., Henderson, C.R., Kitzman, H., Powers, J., Cole, R., Sidora, K., Morris, P., Pettitt, L.M. & Luckey, D., “Long-term effects of home visitation on maternal life course and child abuse and neglect”, *Journal of the American Medical Association*, 1997, vol. 278, no. 8, pp. 637-643

- Peretti – Watel P., Moatti J.-P., “Understanding risk behaviours: How the sociology of deviance may contribute? The case of drug – taking”, *Social Science & Medicine*, 63:3, 2006, pp. 675-679

-Prevention of drug-related crime report June 2015 Study produced by the International Centre for the Prevention of Crime (ICPC), Montreal Canada

-Resolution 58/5 *Supporting the collaboration of public health and justice authorities in pursuing alternative measures to conviction or punishment for appropriate drug-related offences of a minor nature*, The Commission on Narcotic Drugs
https://www.unodc.org/documents/commissions/CND/CND_Sessions/CND_58/2015_Resolutions/Resolution_58_5.pdf

-Rosenbaum P. Dennis, Community Crime prevention. Does it work? Sage Criminal Justice System Annuals, vol. 22, London, 1986

-*The 5th International Report Crime Prevention and Community Safety: Cities and the New Urban Agenda*, Montreal, International Centre for the Prevention of Crime, 2016

-United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention, *ODCCP Studies on Drugs and Crime Statistics. Global Illicit Drug Trends 2002*, United Nations, New York, 2002

-United Nations Office on Drugs and Crime, *International Standards on Drug Use Prevention*, United Nations, Vienna, 2015

- United Nations Office on Drugs and Crime, *World Drug Report 2015*, United Nations, New York, 2015
- Ursula Kilkelly, Louise Forde, Deirdre Malone, Alternatives to detention for juvenile offenders. Manual of good practices in Europe, International Juvenile Justice Observatory, Brussels, 2016
- [Walker-Barnes CJ](#), [Mason CA](#)., “Delinquency and Substance use among gang-involved youth: the moderating role of parenting practices,” *American Journal of Community Psychology*, vol. 34, no. 3-4, pp. 235–250, 2004
- Webster-Stratton C., M. Reid Jamila, and Hammond Mary, “Treating Children With Early-Onset Conduct Problems: Intervention Outcomes for Parent, Child, and Teacher Training” *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology* 2004, Vol. 33, No. 1, 105–124
- Webster-Stratton C., PhD; M. Reid Jamila, PhD, “Strengthening Social and Emotional Competence in Young Children—The Foundation for Early School Readiness and Success Incredible Years Classroom Social Skills and Problem-Solving Curriculum”, *Infants and Young Children* Vol. 17, No. 2, pp. 96–113
- Webster-Stratton, C., & Taylor, T., “Nipping early risk factors in the bud: Preventing substance abuse, delinquency, and violence in adolescence through interventions targeted at young children (ages 0–8 years)”, *Prevention Science*, 2001, 2(3), 165–192.
- Webster-Stratton, C., Preventing conduct problems in Head Start children: Strengthening parent competencies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1998, 66(5), 715–730
- Wendy J. Serketich, Jean E. Dumas, “The effectiveness of behavioral parent training to modify antisocial behavior in children: A meta-analysis”, *Behavior Therapy* Volume 27, Issue 2, Spring 1996, Pages 171–186
- Z Taylor TK, Biglan A., “Behavioral family interventions for improving child-rearing: a review of the literature for clinicians and policy makers”, *Clinical Child Family Psychology Review*, 1998 Mar;1(1):41-60.